

EŞREF BEY HİKAYESİ*

Dr. Doğan KAYA

Eşref Bey hikâyesi, **kahramanları hayali** ve **konusu aşk** olan bir hikâedir.

Hikâyenin teşekkül ve tasnifi konusunda hüküm yürütmek için de birtakım soruları cevaplamamız gerekiyor.

1. Hikâye,bir aşğın hayat hikâyesi midir?

Türk Halk hikâyeleri içinde bazı hikâyeler vardır ki, yaşamış ya da yaşadığı sanılan bir takım aşıkların hayatları etrafında kurulmuştur. Bunlar arasında *Tufarganlı Abbas*, *Âşık Kerem*, *Âşık Garip*, *Âşık Kurbanî*, *Ercişli Emrah*, *Karacaoğlan*, *Sümmanî*, *Ali İzzet* sayılabilir. Ne var ki, Türk Halk şairleri arasında ikisi haricinde Eşref isminde halk şairine rastlamıyoruz. Bunlardan birisi 19. yüzyılda yaşamış olup hakkında bir bilgiye sahip değiliz. Bu şairden bizi Beşiktaşlı Gedaî haberdar etmektedir. Diğer de yine 19. yüzyıl'da yaşamış, İstanbul'da Topkapı İskelesi'nde kayıkçılık yapmıştır. Halbu ki biz, Eşref Bey hikâyesinin zamanını ileride de belirteceğimiz üzere 17. yüzyıl'a kadar götürebiliyoruz. Demek oluyor ki, Eşref Bey hikâyesi bir aşğın hayatı etrafında teşekkül etmiş değildir.

2. Hikâye,bir aşğın şiiri üzerine mi kuruluyor?

Hikâye nazım-nesir karışımı bir yapıya sahiptir. Bu durum, pek çok şark masallarında ve hikâyelerinde de görülür. Otto Spies'in belirttiğine göre *Hint Jâtakalarında* ve Arap Kabilelerinin efsanelerinde asıl unsur nazım olup, nesir, manzum parçaların daha iyi aydınlatılması için kullanılmıştır. Bir türkü bir destan etrafında meydana gelmiş bu tür hikâyelere Anadolu'da "*Şerküşte*, *Kaside*", Güneyde ise "*Bozlak*" denir. Bu türkü hikâyelerde nazımın esas, nesrin tali unsuru olmasına karşılık Emrah ile Selvi, Elif ile Mahmut, Razınihan ile Mahıfiruze... gibi hikâyelerde ise nesir esas, nazım tali unsurdur.

* Yayımlandığı yer: *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (1993), S. 15-16, Sivas, s. 147-168.

Eşref Bey hikâyesinde de nesrin asıl, nazmın tali unsur olduğunu görmekteyiz. Bir başka deyişle şiirler hikâyenin sayısı üzerine bina edilmiştir. Bu bilgilerden Eşref Bey hikâyesinin şekil olarak nazım-nesir karışımı bir yapı gösterdiğini ve asıl halk hikâyelerimiz içinde mütalaa edilmesi gerektiği ortaya çıkıyor.

3. Hikâye, önceden bilinen bir konunun işlenmiş hali midir?

Eşref Bey hikâyesinde bazı motifler birçok halk hikâye ve masallarında görülen motiflerle benzerlik gösterir. Murat Bey (Eşref Bey'in babası)'in babadan kalan servetini dalkavuklara kaptırması, Eşref Bey'in ve Zühre Hanım'ın rüyada birbirlerine âşık olmaları, uyandıklarında şiir söyleme kabiliyetini kazanmış olmaları, kahramanın tebdil-i kıyafet giyen sevgiliyi tanınması, sevgili uğruna çok çileler çekmesi, zindana atılması, idamına karar verilmesi ve son anda kurtulması gibi... çeşitli milletlerinde masal ve hikâyelerinde görülen bu motifler, ozanların ve sanatkarların dilinde işlene işlene daha değişik bir hal alır; bazı ilavelerle yeni bir şekil kazanır. Bazen bir aşığın bildiği konulardan hareketle yeni ve milli bir hikâye vücuda getirdiği olur. Türk halk edebiyatında bu şekilde tasnif edilmiş pek çok hikâye vardır. **Çıldırhı Âşık Şenlik'in Latif Şah, Sevdakâr Şah ile Gülenaz Hanım; Posoflu Âşık Üzeyir'in Ahmet Han, Mustafa Bey; Ardanoşlu Adem Efkarı'nın Abdullah Şah, İbrahim Şah hikâyeleri bunlardan bazılarıdır.**

Eşref Bey hikâyesinin teşekkülünde bir müsannifin tasarlanan hikâyeyi şiirle tamamlaması ve buna bazı masal unsurlarını katması rol oynamıştır. Nitekim 6.10.1986 günü, *Mirze-i Mahmut* hikâyesini derlemek için Kars'a gittiğinde görüştüğüm *Âşık Şeref Taşlıova*, bu hikâyeyi **Dikmetaşlı Dede Kasım**'ın tasnif ettiğini söyledi. Konu ile ilgili olarak anlattıklarını aynen nakletmekte fayda görüyorum.

“Kıtlık zamanı... Köyde ekmek pişmemiş. Dede Kasım sabahleyin erkenden dışarı çıkıyor. Bakıyor ki, musalla taşının üzerinde üç tane lavaş ekmek. Aç adam, n'olacak, ekmeğin ikisini yiyor. Oluyor ki, bir derya-yı umman. Öyle bir varlığa sahip ki, artık bunun önünde âşık, alim, ulemâ, hoca duramıyor. Bunu duyan 40 tane hoca padişahın yanına gidiyor. Diyorlar ki; *'Dikmetaş köyünde bir tane danacı vardı, şimdi âlimdir, ulemâdır, hocadır. Kimse karşısında duramıyor. Bunun hali n'olacak?'* Padişah Dede Kasım'ı çağırıyor. Diyor ki; *'Yav sen hocaların işine ne karışıyorsun?'* Dede Kasım diyor ki; *'Padişahım! Boynum kıldan ince.'* Padişah diyor ki; *'Sana kırk gün müsaade vereceğim. Kırk günde kırk tane hikâye tasnif edeceksin. O kırk hikâyenin ne serencamı, ne hikâyedeki kadın erkek adları ne de hikâyedeki şehirlerin adları birbirine benzeyecek.'*

Dede Kasım oradan çıkıyor evine geliyor. Otuz dokuz günde otuz dokuz hikâyeye tasnif ediyor. Kırkıncı günde hikâyenin şeklini kurmuş, hayalinde isim bulamıyor. Erkenden kalkıyor, sabah namazını kılıyor. Bakıyor ki, yaşlı pejmürde bir adam sarayın altından geçiyor. İhtiyar diyor ki: '*Ne o Hasta Kasım, niye düşünüyorsun?*' O da diyor ki; '*Niye düşünmeyeyim? Benim başımda olan senin başında olsa, düşen bayılırsın. Ben hiç olmazsa ayaktayım.*' '*Nedir?*' deyince, o da; '*Böyleyken böyle...*' diyor. '*Ey oğul! Allah, eşref saatini Zühre yıldızına rastlatsın.*' diyor ihtiyar. Dede Kasım, bunun üzerine son hikâyesinin adını Eşref Bey koyuyor.

Fahrettin Kırzıoğlu, Eşref Bey'i **Tüccarî Baba**'nın tasnif ettiğini söylüyor. Dede Kasım'ın tasnif ettiği hikâyelerden hatırladıklarım şunlar: *Cihan ile Abdullah, Babur Şah, Ali Yar, Mirze-i Mahmut, Masum, Mehmet Şah...*"

Şeref Taşlıova, bu bilgileri, kendi ifadesine göre Çıldır'ın Göldalı nüfusuna kayıtlı Mendi Beyaz ve Allahverdi Hoca'dan öğrenmiştir. Anlatılanların doğruluk derecesi nedir? Eşref Bey hikâyesini hakikaten Dede Kasım mı tasnif etmiştir? Herhalde bunları önce şüphe ile karşılamak, sonra da yeni bilgiler elde edilinceye kadar doğruluğunu ihtiyatla karşılamamız gerekiyor. Hikâyenin sözlü olarak Dede Kasım'dan tespit edilmemesi ve önceleri hiç bir yerde yayımlanmaması bizi tereddütlere götürmekte ve Dede Kasım tarafından tasnif edilip edilmediğinin doğruluğu hususunda kuşkuya düşürmektedir.

Eşref Bey hikâyesinde adları geçen kahramanlar (*Şahoğlu Şah Abbas, Murat Bey...*), coğrafi mekânlar (*Kandehar, Şiraz...*) sosyal hayat (*aile fertleri ve düzeni, töre...*), *maddi unsurlar (kıyafet, mal, alet, eşya, yapı v.s...)* manevi unsurlar (*insanların karakteristik yapıları, inanç, davranış...*), tabiat ve gelişen olaylar gibi unsurlar, bizi, hikâyenin 18., hatta 17. yüzyılda teşekkül etmiş olabileceği fikrine götürdü.

Biz, hikâye metnini her ne kadar Sivas'tan derlemişsek de, hikâye bilhassa Azerbeycan ve Doğu Anadolu'da yaygın olarak bilinmektedir.

Hikâyeyi 9 Mart 1991 günü Sivas'ta, kendi evimde derledim. Anlatan **Âşık Noksanî**'dir. Asıl adı Ahmet Turan Ünal olan Noksanî, 1913'te Sivas'ın merkez köylerinden olan Savcun'da doğmuştur. Yedi yaşında mahalle mektebine başlamış, 1929'a kadar Arap, iki yıl da Latin harfleri ile tahsil yapmıştır. 1933'te kendi köyünde mıntıka katipliğine başlamış, bunu 6 yıl sürdürmüştür. 1939'da askere gitmiş, 1945-1953 yılları arasında muhtarlık, 25 yıl kadar da imamlık yapmıştır. Ne var ki, hizmeti eksik geldiği için emekli olamamıştır. Bu sebepten mahlasını Noksanî olarak koymuştur. Ahmed, âşık edebiyatında Noksanî mahlasını kullanan dördüncü aşıktır. Diğerler Noksanîler

ise; Karanlı (19. yüzyıl), Erzurum'lu (18.-19. yüzyıl) ve Sivaslı (1899-1971, diğeri mahlası Zakirî)'dir. Noksânî'nin sekiz ve on bir hece ile çoğunluğu lirik bir eda ile söylenmiş yüzden fazla şiiri vardır.

Noksânî, Eşref Bey hikayesini anlatırken, bazı manzum kısımları hatırlayamamış, bunları gençliğinde kaydettiği defterinden okumuştur. Her bir manzum parçanın kendisine göre bir ezgisi vardır. Ancak âşık, rahatsızlığı sebebiyle bunlardan ikisini ezgili olarak okuyabilmiştir:

“Hikâyeyi tahminime, bundan 30-40 sene evvel **Âşık Ömer** adlı bir şairden öğrendim. Ömer kendi köylümüz idi. Düğünlerde diğeri köylere gider, hikaye filan söylerdi. Kendinden bir şeyi yoktu, ustamalı satardı. Ben hikayeyi kimden öğrendiğini bilmiyorum. Bana gelince... Ben, bu hikayeyi o zamanlar öğrendim, ancak şimdiye kadar hiç bir yerde anlatmadım. Neden dersin, aynı zamanda imam olduğum için, böyle şeyleri söylemem olmuyordu. İlk defa size anlatacağım aklımda kaldığı kadar...”

Elimizde Eşref Bey hikayesinin bir varyantı daha bulunmaktadır. Behcet Mahir'in anlattığı bu varyantla, metnini verdiğimiz **Sivas varyantı** hemen hemen aynı hacimdedir. Ancak **Erzurum varyantı**nda manzum kısımlar bulunmamaktadır. Bunun yanında birkaç kahramanın isminde de farklılıklar vardır. Diğeri yönlerden gerek Erzurum, gerekse Sivas varyantı pek farklılık göstermemektedir.* Derlediğimiz Sivas varyantının metnini vermeden önce, Erzurum varyantının özetini vermek, sanırım yerinde olacaktır.

Erzurum Varyantının Özeti:

İsfahan hükümdarı Şahoğlu Abbas, yeniçeri Deli Murad'a, Gence'yi yola getirmesi için emir verir. Deli Murat, kısa zamanda Gence'ye huzur getirir ve orada şah olur.

Deli Murad'ın bir oğlu olur. Hoca Abdullah, çocuğun adını Eşref kor ve onu yedi yıl okutur. On altı yaşına gelen Eşref, kırkların elinden dolu içer ve üçüncü doluyu, Kandehar Şahı Mehmet Şah'ın kızı Zühre Banu aşkına içer. Kırklar biraz sonra da Zühre Banu'yu rüyasında Eşref'e âşık ederler.

*Eşref bey hikâyesi üzerinde çalışırken, bu konuda çalışmalarının olduğunu bildiğim değerli dostum Doç. Dr. Ali berat Alptekin'le temasa geçtim. Arşivinde Erzurumlu Behcet Mahir'den derlenmiş ve henüz yayımlanmamış bir metnin olduğunu söyledi. Metni kendisinden rica ettim. O da kadirşinaslık gösterip bana göndermek lutfunda bulundu. Kendisine müteşekkirim.

Oğlunun Zühre'ye âşık olduğunu haber alan Deli Murad, Mehmet Şah'a nâme yazıp, kızını oğluna vermesini ister. Mehmet Şah, nâmeyi yırtar ve olumsuz cevap verir. Bu arada Murad'ın kendisine kötülük yapacağı düşüncesiyle, tedbir olarak Kandehar'a, Gence'den gelenleri almaz. Zühre Banu, gizlice Eşref Bey'e nâme gönderip onu Kandehar'a çağırır. Eşref Bey, bir kadın kıyafetinde Gence'den kolayca ayrılır; aynı şekilde kendisine mektup getiren kişiyle, Kandehar'a gitmeyi başarır.

Eşref Bey, bir kahvede boş bulunup kimliğini açıklar. Müzevirin birisi, Mehmet Şah'a Eşref Bey'in Kahnedar'da olduğunu haber verir. Mehmet Şah, Eşref Bey'le arkadaşını zindana attırır.

Deli Murat, oğlunu hapseden Mehmet Şah'a haber gönderir ve onu serbest bırakmasını söyler. Ancak Mehmet Şah bunu reddeder, üstelik kızını Eşref Bey'e vermeyeceğini söyler.

Şahoğlu Şah Abbas'ın kızkardeşi Şah-ı Duhter, Gence'ye ve Kahnedar'a mektup gönderip Deli Murat'la Mehmet Şah'ın savaşmamasını ister. Kız ve oğlan ısfahan'a getirilir. Oraya Deli Murat'la Mehmet Şah da gelmiştir. Şah-ı Duhter ayrı ayrı Eşref Bey'in ve Zühre Banu'nun ifadelerini alır, sonunda ikisini de evlendirir.

EŞREF BEY HİKAYESİNİN SİVAS VARYANTI

Vakti zamanında Kandehar memleketinde Hacı Ali Bezirgân isminde, bir bezirgân varmış. Gayet de zengin adammış. Bununda Murat Bey isminde bir oğlu varmış. Fakat Murat Bey, -ne diyeyim- olur olmaz ahabap tutan adammış. Hacı Ali Bey, bir tek oğlu olduğu için de, fazla üzerine gelememiş. Nihayet, bir gün hastalanan Hacı Ali Bezirgan vefat etmiş.

Murat Bey okumuş adam; her gün kitabı koltuğuna alır, babasının mezarına gider, Yasin-i Şerif okur gelirmiş. Bunu böyle adet edinmiş.

O memlekette Malkoçuşağı denilen kırk tane adam varmış. Bu kırk adamın içinde Deli Ahmet isminde birisi de bunların başıymış. Birgün demiş ki adamlarına:

-İşte Hacı Ali Bezirgân vefat etmiş, geriye oğlu Murat Bey kalmış. Gidek, bunun malını yiyek.

Onlarda;

-Tabi, diyorlar.

Deli Ahmet:

-Her gün mezara gelip Yâsin-i Şerif okuyormuş. Yanınıza sarımsak alın. O gelince yüzlerine gözlerine sürün. Acısından ağlar gibi yapın., diyor.

Bunlar aynısını yapıyorlar. Geliyorlar, ondan evvel mezarın etrafını çeviriyorlar. Derken Murat Bey geliyor, kitabı koltuğunda. Bakıyor ki, mezarın etrafında bir sürü adam. Deli Ahmet ileri çıkıyor.

-Kardaş kardaş! Niye bana babamız öldü de söylemedin? Hacı Ali Bey bir tek senin mi babandı? Bizim de babamızdı, kardaş. Biz de onun evladıydık, oğluyduk.

Murat Bey düşünüyor. "*Acaba bunlar benim sahiden mi kardaşlarım!*" Deli Ahmet kurnaz adam. Bunun şüpheye düştüğünü anlıyor. İleri çıkıyor.

-Aman kardaş! Aklına bir şey gelmesin. Biz miras için söylemedik bunu. Babamız bizim şöyle babamızdı, böyle babamızdı. Elinden geldiği kadar bize iyilik ederdi, bizi boş bırakmazdı, elimizden tutardı. Bizi bu bakımdan....

Murat Bey diyor ki:

-Bunu ben de yaparım.

Neyse bunlar mezardan eve geliyorlar, yiyorlar, içiyorlar. Bunlara birer altın veriyor Murat Bey. Bunlar gelip gidiyorlar gayrı, alışıyorlar buraya. Zaman geçiyor, Murat Bey iflas bayrağını çekiyor.

Memleketin birinde de Mehmet Bey isminde bir vali varmış. Onun da tek bir kızı. Murat Bey annesini dünür salıyor bu kıza. Annesi diyor ki:

-Oğlum: Biz fakirleştik şimdi. O bey, bize kızını verir mi?

-Anne sen bir git hele, diyor.

Annesi gidiyor. Beylerin iki çeşit koltuğu olurmuş: Biri fakir koltuğu, biri zengin... Kadın gidiyor zengin koltuğuna oturuyor. Hizmetçiler buna diyorlar ki:

-Sen buraya oturmuyacaktın, şuna otur. Sen sadakaya geldin herhalde?

-Yok, ben sadakaya gelmedim, diyor.

Derken Mehmet Bey geliyor. Bakıyor ki, bir kadın oturmuş dünür sandalyesine.

-Hoş gelmişsin teyze, diyor.

-Hoş bulduk, diyor kadın.

-Ne has geldin? Siz kimsiniz?

-Ben, diyor. Hacı Ali Bezirgân'ın ailesiyim. Kızınıza dünür geldim.

-Haa!.. diyor Murat için he mi? Murat Bey, Hacı Ali Bezirgân'ın malını vurdu, kırdı, yedi, içti, tüketti. Sıra benimkine mi geldi? Benim ona verecek kızım yoktur.

Kadını yolcu ediyor. Kadın eve geliyor, oğluna diyor ki:

-Oğlum! Ben sana demedim mi? Bak vermedi işte.

Bir de Malkoçuşağı geliyor. Murat Bey bunlara;

-Siz benim kardaşımsınız değil mi, diyor.

Onlar da:

-Evet, diyor.

-Peki benim dediğimi yapar mısınız?

-Yaparız.

Birine diyor ki:

-Sen git odun meydanına, iki araba cerek al. Şöyle güç yetecek cereklerden...

Gidiyor, iki araba cerek getiriyor. Deli Ahmet diyor ki :

-Şimdi bu cereklerden birer tane alın bakalım.

Alıyorlar.

-Nereden gireceğiz?

-Filan mahalleden.

Mahalleden giriyorlar. Rast geldiklerine;

-Sen Murat Bey'e mi tabisin, Mehmet Bey'e mi?

“*Ali Bey'e tabiyim.*” diyene bir şey demiyorlar. “*Mehmet Bey'e tabiyim.*” diyene bir tane vuruyorlar. Bunlar birkaç mahalleyi böyle ıslah ediyor. Mehmet Bey bunu duyuyor.

-Yaa!.. Demek ki diyor, bizim kıza dünür oldu. Biz de vermedik. Ona kızdı he mi?

Çağırıyor adamlarını.

-Vallahi bey diyorlar, kıızı vermekten başka çare yok.

Mehmet Bey kabul ediyor. Kıza haber yolluyorlar, kız hazırlığını yapıyor. Kıızı alıp gidiyor. Murat Bey. Aradan bir sene mi, bir buçuk sene mi geçiyor, Mehmet Bey vefat ediyor. Vefat edince, Murat Bey kaynatasının malına konuyor. Aynı zamanda da vilâyete Bey oluyor. Fakat o gün de bir oğlu oluyor. Kendi kendine diyor ki; “*Bu benim şerefli bir günüm. Doğan oğlumun adını da Eşref koyayım*”. Eşref, koyuyorlar oğlanın adını. Nihayet oğlan büyüyor. Murat bey buna hoca tutuyor. Okutturuyor. Ona emeği geçenlerin her birini bir yere memur ediyor. Birisini de süpürgeci başı ediyor. Eşref okulu bitiriyor, diyorlar ki;

-Beyimizin oğlu okulu bitirdi. Onu davet edek.

Ondan sonra başlıyorlar sırayla davet etmeye. Bir gün biri, bir gün biri davet ediyor. Sıra o Süpürgeci başı Ahmet'e geliyor. Onun da iki kıızı varmış. Birinin adı Ahi, birinin adı Mahi. Neyse, akşam oluyor. Bunlar yiyorlar, içiyorlar. Bazı eğlence filan yaptırıyor adam... Yatıyor Eşref. Rüyasında bir Pir geliyor.

-Ey Eşref! Uyan bakalım.

-Uyanıyor.

-Al bakalım şunu.

Bir tane bade sunuyor.

-Bunu kimin aşkına içeceksin?

-Bilmem, diyor; ben içmedim böyle şeyleri kullanmadım diyor.

-Al bakalım, iç. Yalnız şöyle de. “*Bunu on sekiz bin âlemi yaradanın aşkına içiyorum.*”

-Peki.

İkinciye sunuyor. “*Bunu da Hz. Muhammedi’in aşkına içiyorum.*” de diyor. Eşref bunu da içiyor. Pir; “*Bunu da Şirazlı Zival Han’ın kızı Zühre Han aşkına*” iç, diyor. Eşref bunu da yapıyor. Fakat bayılıyor. Yuvarlana yuvarlana kıpının ardına geliyor. Süpürgeci başı Ahmet uyanıyor sabahtan. Diyor ki:

-Bugün herhalde rahatsız ettik bunu, uyanmadı. Hele uyansın biraz.

Bekliyor, bekliyor uyanmıyor. Yitiyor kapıyı açılmıyor. Pencereden bakıyor ki, ne görsün, kapının ardına düşmüş, ölü gibi yatıyor.

-Aman ha, öldü bu, diyor.

Hemen babası Murat Bey’i sesliyor, hocaları sesliyor. Birkaç konu-komşu daha geliyor. Pencereden giriyorlar. Eşref Bey, baygın yatıyor. Hocanın şairliği varmış; durumu anlıyor.

-Hiç korkmayın bunun bir şeyi yoktur. Ben şimdi onu uyandırırım, diyor. Şunu söylüyor :

*Seri sevda çekmeli ki, açıla ferah ola
Sevda çekmeyen gedadır, ister padişah ola
Saz u sohbet dinlemeyen zihinde noksan olur
Tövbesi makbul olan şey ne gerek günah ola*

Murat Bey’in de var imiş şairliği. O da hemen alıyor :

Sevdayı ehven sanırlar ateşten feracedir

*Buna can dayanır mı hiç, hem gündüz hem gecedir
On iki ırmağı vardır kırk sekiz derecedir
Bu dünyanın çar köşesi, ne ile harap ola*

Hoca tekrar bir daha alıyor :

*Değme bir saltanat sürsün dünyada heves ile
Hem okusun hem yazsın, Davud-ı avaz ile
Sere yazılanlar gelir beslesen kafes ile
Kuldan kula ne ziyan var yardımcım Allah ola*

Tekrar babası söylüyor Eşref Bey'in :

*Pir Murat sen durma çağır, Ol Gani Sübhan'ını
Cümleyi yoktan var eden, Hazret-i Yezdan'ını
Binmiş aşkın zevrakına, açmış gam yelkenini
İsmim PİR MURAT iken de, korkarım namerd ola*

Hoca biraz çekiniyor, “Acaba bu oğlan başka bir sebepten mi yatıyor?” diye.

*Gece gündüz ders okudum, Hazret-i Mevlâ için
Bazı işaret kullanırım dünyada safa için
Deli gönül bir ah çeker Cennet-i âla için
Ceddimiz Hazret-i Adem ismi Abdullah ola*

Hocanın adı Abdullah'mış Bunlar böyle deyişirken, bir de efendime söyleyeyim. Eşref Bey uyanıyor uykudan. O sırada annesi geliyor Eşref Bey'in. O da duymuş yatıp kaldığını.

-Vay! Benim oğlum süpürgeci Ahmed'in evine gönderdin sen, diyor. Murat Bey'e. O da :

-Ahmed'i kızlarını gördü, Ahi ile Mahi'yi, âşık oldu, diyor. Benim oğlum âşıklığı ne bilir? Ben sana demedim mi onun evine gönderme diye.

Kadın böyle derken Eşref Bey uyanıyor. Annesinin dediklerini duyuyor. O zaman şunları söylüyor;

*Bu gece yatarken hab-ı gafletle
Üçler kırklar bana verdi selâmı
Bir bade doldurdu kırklar gönünden
Öğrettiler her lisânı kelâmı*

*Ana bu sözlerin sahi değildir
Sevdiğimin adı Ahi değildir
Maşuğumun ismi Mahi değildir
Levh-i Didar böyle çalmış kalemi*

*Vah benim bahtıma kara yazıma
Candan kulak tutun gizli razıma
O Şiraz'da Zival Han'ın kızına
Eşref'in Zühre'ye arttı elemi*

Böyle deyince herkes afallıyor. “Ula bu Zühre kim?, Zival kim?” diye, Eşref Bey, kafasını doğrultuyor. Etrafindakilere bu sefer de şunları söylüyor

*Gafil iken didem, gafletle yandım
Ağlarım ağlarım zarım bu gece
Bir cismi ateşten billurdan bade
Verdi nuş eyledim irim bu gece*

*Oturdum diz dize, saçların ördüm
Taradım zülfünü, gerdana derdim
Her ne oldu ise rüyada gördüm
Arttı bülbül gibi zarım bu gece*

*Uyandım gafletten dideler giryan
Kimseden olmadı affını ferman
Ya Rabbi EŞREF'e sen eyle derman
Tükendi gam yüküm kârım bu gece*

Şimdi bunlar ne yapacaklarını şaşırıyorlar. Murat Bey diyor ki:

-Bunu böyle yaparsak olmaz. Şiraz adını, Zival adını kaldırarak. Efendime söyleyeyim, ne öyle şehir var ne de Zühre adında bir kız. Sen yanlış rüya görmüşsün, deyip kandırarak. Olur mu olur. Diyorlar ki :

-Yavrum! Biz duymadık, ne Zival Han adını, ne de Şirazı. Sen yanlış görmüşsün rüyanı, sahih değil, Şeytan aldatmış seni.

Böyle diyorlar, bu da inanıyor. Fakat beri taraftan aynı rüyayı Zühre Hanım da görüyor. Aynı badeyi o da içiyor. Onun babası da Kandehtar'ı Murat Bey'i, Eşref Bey'i yasaklıyor, hepsinin adını kaldırtıyor. Bu da öyle aldatıyor.

Aradan birkaç sene geçiyor. Kandehtar'dan Şiraz'a bin Bezirgân gidiyor. Nasılsa, Zühre Hanım'a tesadüf ediyor. Ondan bir şeyler alırken;

-Nerelisin amca, diyor.

-Kahnedarlıyım, kızım.

-Ya!.. Kahnedar aslında var mı?

-O da ne demek, koca şehir.

-Eee! beyinizin adı ne?

- Murat.

-Allah Allah! Onun oğlu var mı, Murad'ın?

-Var.

-Adı?

-Eşref Bey.

-Yaa diyor . Peki amca, bir nâme yazsam, sana versem; ona nâmeyi Eşref Bey'e verir misin?

-O da ne demek kızım. Bana yük mü olacak, sanki bir nâme götürürüm, diyor.

Nâmeleri yazıyor. Zühre Hanım, Bezirgân'a veriyor.

-Sana şu kadar para. Nâmeleri Eşref Bey'e verdiğin zaman ondan da al, diyor.

Bezirgân nâmeleri getirip Eşref Bey'e veriyor. Açıyor Eşref Bey; bakıyor ki, ahooo Şiraz'dan geliyor nâme, hem de Zühre Hanım'dan. Bakın şimdi Zühre Hanım ne yazmış Eşref Bey'e :

*Sayir gider isen dost diyarına
Götür bu nâmeyi yare de gelsin
Azalarım birbirinden ayrıldı
Gözümde kalmadı kara de gelsin*

*Selâm ver beyimin gir otağına
Düşmanları el uzattı bağına*

*Evvel öp elini dön ayağına
Yalvara yalvara yare de gelsin*

*Gönül zevrakını gamdan indirir
Âşık ma'şukunu halin bildirir
ZÜHRE'n günden güne benzin soldurur
Kalbi muhkem halaskâra de gelsin*

Eşref ikinci nâmeyi de okuyor: Onda da şöyle yazmış Zühre Hanım:

*Sayir bu nâmeyi götür o yare
Okursa halimden haberdar olur
O sevdanın üç misli de bende var
Sevda sakın yüreğimde nar olur*

*Götür bu nâmeyi yarin eline
O gam silahını çalsın beline
Sakın uğramasın ara yeline
Belki genç ömrüne bir keder olur*

*Bir nâme yazmışım yare yadigâr
Hasretin çekerim ben telli nigâr
Ben ZÜHRE'yim Eşref Bey'e yadigâr
Belki kavuşmamız müyesser olur*

Eşref Bey nâmeleri okuyunca, doğru babasının yanına gidiyor.

-Baba, diyor. Niye bana yalan söyledin. “Şiraz yok, Zival Han yok, Zühre yok” dediniz. İşte nâmeler, aha. Ben daha buralarda duramam.

-Aman, yaman yavrum. Etme, tutma,

dediyse de Murat Bey, yok Eşref Bey kararını veriyor bir kere. Şimdi, babası bakıyor ki, iş olacak gibi değil, daha bir şey demiyor. Gidiyor, hatırının geçtiği büyüklere;

-Şuna bir şey den. Durum böyle böyle. Oğlan durmuyor, gidiyor. Duymuş meseleyi, diyor.

Bunlar geliyorlar Eşref Bey'in yanına. Eşref Bey, yine atıyor elini kulağına. Bakalım ne diyor :

Kalktı göç eyledi gönül kervanı

*Arzulayıp gider yar diyarını
Gitme diye peder eder imtına
Yığıptır ülkenin ihtiyarını*

*Vedalaştım âleminen elinen
Zevrakımız olmaz oldu selinen
Kahpe felek kazma kürek belinen
Dağıttı ömrümün çar duvarını*

*EŞREF seni aşk ateşi yandırır
Al yanaktan buse verir kandırır
Gözü yaşlı gurbet ele gönderir
Soldurur benzinin gül efsarını*

Böyle deyip kesiyor. Meğer Murat Bey daha önce Şiraz'a gitmiş. Orada Edip Bey adında biriyle ahbap olmuş. Adam da saygılı adammış.

-Oğlum, diyor. Madem ki gidiyorsun, orada benim bir ahbabım var. Edip Bey isminde bir adam. Aklı yetik, çok ileride bir adamdır. Belki sana yardımcı olur. Bir nâme yazayım da götür ona ver.

Eşref Bey, alıyor nameyi, gidiyor Şiraz'a doğru. Bir hana geliyor. Hanı diyor ki, güzel giyimli bir delikanlı. Buna yer gösteriyor. Yemek istiyor bu. Yemek geliyor. Bir altın veriyor.

Edip Bey'in Deli veli adında bir kardeşi varmış, hırsız başı daha doğrusu. Arada gelir, o hancıdan para almış. Yine geliyor. Diyor ki :

-Harçlığım yok, bana biraz para ver.

Diyor ki hancı:

-Vallahi Veli abi, bugün param yok. Yalnız bir misafir geldi. Aha şu yandaki odaya onu konuk ettim. Çok parası var, bana bir altın verdi.

-Sahi mi? Peki.

Hemen içeri giriyor, ne selâm ne sabah. Efendime söyleyeyim. Eşref Bey "Yersen de yemezsen de, vur babam vur, vur babam vur" ediyor. Elbiselerini soyuyor. Parasını, pulunu ne var ne yok alıyor, geçip gidiyor.

Eşref Bey'in nice sonra aklı başına geliyor. Bakıyor ki, ne elbise kalmış, ne de para. Nameye bakıyor ki duruyor.

-Elhamdülillah, bu duruyor ya, yeter, diyor.

Şehirin ortasına çıkıyor. Sora sora Edip Bey'i buluyor. Edip Bey'e nâmeyi veriyor. Arkasından da şu şiiri söylüyor :

*Deli gönül feryad eyler ah eyler
Ah edende derdi cana yetirir
Yine bahar geldi açıldı güller
Bülbülleri o fiğana yetirir*

*Uğradı serime felek şebdesi
Yaktı bu sinemi aşkın gurreşi
Sen de olsa ateşimin zerresi
Tütününü asımana yetirir*

*Deli gönül niyaz eyler ah eyler
Kendinden kötüye temennah eyler
Derdi derde derman Edip Bey eyler
EŞREF BEY'i Zühre yare yetirir*

Edip Bey :

-Kimin oğlusun? Nerden geldin yavrum sen, diyor.

-Murat Bey'in oğluyum. Kandehar'dan...

-Yaa!.. Öyle mi? Hele bura misafirimsin. Fakat bu ne kılık?

-Vallahi, diyor. Biri geldi nasıl olduğunu bilemedim, vurdu yatırdı, vurdu yatırdı. Aklım başımdan gitmiş. Almış gitmiş, nem ver nem yok.

Hemen hancıyı sesliyor, Edip Bey.

-Kimdi bunu böyle eden, diyor.

-Kardaşındı.

-Yaa!..

Hemen çağırıyor Deli Veli'yi. Buna giriyor sopayla.

-Tez ver lan bundan ne aldıysan, getir bakayım.

Tek tek çıkattırıyor her şeyini. Ama Deli Veli buna kin bağlıyor. Edip Bey diyor ki :

-Oğlum! Sen hiç tasalanma. Ben Şiraz'a gelin getirmeye gideceğim. Seni de beraber götürürüm, işini yaparık.

Edip Bey'in bir karısı varmış, Şahıduhter isminde. Karısına söylüyor, hazırlık yapıp gidiyorlar. Eşref Bey'i şair olarak götürüyor. Efendime söyleyim, gidiyorlar bunlar. Şahıduhter de kadınların içinde oluyor. Akşam olunca düğün evinde kadınlar Şahıduhter'e;

-Duhter hanım, yok mu senin şairin, diyorlar.

-Var, diyor.

-Getir de biraz saz çalsın bize.

-Peki, ben aşığı getirim ama, bu Zühre Hanım'a sevdalı.

-Olur öyleyse, diyorlar. Zühre Hanım'ı tebdil-i kıyafet edek, elini yüzünü boyalıyak. Bakalım, eğer tanırsa gerçekten aşık, bir lafımız olmaz. Eğer tanımazsa bir ton sopa atak.

-Olur mu?

-Olur.

Neyse, efendime söyleyim, getiriyorlar Eşref Bey'i.

-Hadi bakalım âşık bize bir şiir söyle.

-Söyleyim, diyor.

Zühre Hanım'ın adını Toygun koyuyorlar. Ortalıkta hizmetçi ediyorlar.

*Nazlı dilber seni severim candan
Arz'eyleyip bir diyara gelmişim*

*Zaten bilirsin ki ikrar etmiştin
İkrar verdin ben ikrara gelmişim*

*Bakmazmısın şu cismimin nemine
Ahuzarım gitti arş u zemine
Ben âşık olmuşum dost'un şem'ine
Pervane misali nara gelmişim*

*Derdine, düşmüşüm yoktur imkânı
Sen ki güzellikte Yusuf Kenan'ı
Tek zülfün teline bağla sen beni
Ben EŞREF'im, Zühre Han'a gelmişim*

Diyorlar ki :

-Âşık, bir daha söyle hele.

-Peki, diyor alıyor bakalım bir daha.

*Hey ağalar nasıl tarif edeyim
Bir kalem kaşlının derdi bendedir
Bir yandan bir yana zer güllaplının
Birer puhahlının⁽²⁾ derdi bendedir*

*İçeriye girdi bir serv-i kamet
Düşsem ayağına etsem müracât
Yarım açık düştü derler tabiat
Yeni bir goncanın derdi bendedir*

Bu sırada Zühre Hanım kahve tepsisiyle içeri giriyor. İçeri girince sendeliyor, serseleniyor; Eşref'i gördü ya.

-Bunun adı Toygun'dur diyorlar. Buna bir şey söyle.

Bunlar böyle söyleyince, bakalım Eşref ne söylüyor;

*Yüreğime vurdun bir sitem yare
Böyle bir yareye olur mu çare
Kendin güzel ama yüzün pek kara
Bir kalem kaşlının derdi bendedir*

*O yarin bahçesi bağı toygundur
Çarşısı pazarı çağı toygundur*

*Kendi toygun değil lağbı toygundur
EŞREF'im Zühre'nin derdi bendedir*

Diyorlar ki;

-Tam âşıkmiş. Bak, tanıdı görüyor musun?

Eşref Bey, kendini tutamıyor bir türkü daha söylüyor.

*Kahveci bir hizmet etsin gûya ki şems-i kamer
Eline camı alanda gönlüme gelir keder
Dağılır aklım başımdan gönlümü etsin nazar
Güzellerin serfirazı huylara sultan budur*

*Kıl inayet Şahıduhter ben yarin mecnunuyum
Dilbere âşık değilim ismine meftunuyum
Bari affeyle kusurum sevdanın coşkusuyum
EŞREF'im ben derde düřtüm, derdime derman budur*

Böyle söyleyince diyorlar ki :

-Bunları görüştürelim.

-Hiç olur mu?

-Olur.

Bu ikisini bir odaya sokuyorlar. Orada âşıklar bir-beş muhabbetten sonra uyuyorlar. Birisi bunları Zival Han'a haber veriyor. Zival Han, hemen geliyor, yanlarına. O sırada Zühre Hanım uyanıyor. Bakıyor ki babası geliyor, gün ışımış, Eşref hâlâ uyuyor. Hemen Eşref'i uyandırıyor. Eşref uyanınca şunu söylüyor :

*Kız gaflette yatar iken
Niçin beni uyandırdın
Kan uykuya batar iken
Niçin beni uyandırdın*

Bu defa kız diyor ki :

*Seni arz'eyleyip geldim
Onun için uyandırdım*

Eşref :

*Gökte yıldız düzüüm düzüüm
Atey düştü yanar özüüm
Sana kimler verdi izin
Niçin beni uyandırdın*

Zühre Hanım :

*Gökte yıldız düzüüm düzüüm
Sana geldim iki gözüm
Şahıduhter verdi izin
Onun için uyandırdım*

Eşref :

*Aratırlar buldururlar
Zivan Han'a bildirirler
EŞREF BEY'i öldürürler
Niçin beni uyandırdın?*

Zühne Hanım :

*ZÜHRE'yim kanım kurudu
Yürekte yağım eridi
Şahım mum aldı yürüdü
Onun için uyandırdım*

diyor. Fakat bunları yakalıyorlar. Mahkemeye veriyor Zival Han. Eşref'in idamına karar veriyorlar.

Gel haberi vererek Edip Bey'den...

Edip Bey bunu duyuyor, ortaya düşüyor kurtarmak için. Bu sırada kardaşı Deli Veli de duyuyor. Hani sopa yedi ya. Kin güdüyor. Tutuyor, bütün yediğine, içtiğine esrar katıyor. Bunu sarhoş ediyor. Edip Bey hiç bir işe bakamıyor. En nihayet Eşref Beyi öldürmeye karar veriyorlar. Eşref Bey babası Murat Beye bir name yazıyor. Bakalım ne diyor:

*Baba bu halimden sual edersen
Aldı gam leşkeri gönül bağınu
Geçti cahil ömrüm ahızar ile*

Gam eritti yüreğimin yağını

*Şah emretmiş mürde bilir han bilir
Benim halasımı yaradan bilir
El benim gönlümü şadüman bilir
Kimse bilmez hastasını sağını*

*EŞREF garip gelen yoktur yanına
Rahm eylemez gözlerimin kanına
Kolum bağlı vardım Şah divanına
Cellatlar bürüdü sol u sağımı*

Babası bu nameyi alınca ne yapacağını şaşırıyor, konu komşusunu çağırıyor.

-Ne diyorsunuz? Eşref Bey'in başına böyle böyle iş gelmiş. Ne yapmam gerekir?

-Bir çare buluruk beyim, diyorlar.

Murat Bey onun üzerine şunları söylüyor:

*Kınamayın beni ahbab olanlar
Bundan sonra evlat diye ağlarım
Derilip de meclisime gelenler
Bundan sonra evlat diye ağlarım*

*Hicazdan yürüdü emir hacısı
Ne kardaşı vardır ne de bacısı
Yürekten çıkar mı evlat acısı
Bundan sonra evlat diye ağlarım*

*MURAT BEY der, çare yoktur dertlere
Canım kurban olsun sözü mertlere
Ben kuzumu kaptırmışım kurtlara
Bundan sonra evlat diye ağlarım*

Diyorlar ki; yahu sen neden ağlıyorsun? Biz de bir beyiz, biz de bir memleket adamıyız. O öyle orada asılsın, biz de burada duralım he mi? Haydi bakalım hazırlanın gidek. Allah vere de onu asmadan yetişek.

Bunlar hazırlanıyorlar. Gide gide Şiraz'a yaklaşıyorlar. O sırada Eşref'i asmaya götürüyorlar. Eşref diyor ki :

-Bari beni Zühre'nin sarayının altından götürün de, bir iki sözüm var, son defa söyleyim. Ondan sonra götürün asın.

Eşref Bey'i sarayın altına getiriyorlar. Oraya gelince Zühre Hanım'ı görüyor. O zaman şunları söylüyor :

*Elveda günüdür nazenin dilber
Yandırır bu ateş akıbet beni
İsmimiz dillerde dasitan oldu
Yandırsın deftere kainat beni*

Zühre Hanım duramıyor, o da şunu söylüyor :

*Efendim sultanım candan azizim
Düşürdü firKate bugün ah beni
Felek neşterini vurdu sineme
Akıbet giydirir pür-siyah beni*

Eşref Bey alıyor :

*Terk eyledim vatanımı yurdumu
Kimse bilmez sen bilirsin derdimi
Soldurdun bahçemde gonca gülümü
Felek ister olam na-murad beni*

Zühre Hanım:

*ZÜHRE'yim düşmüşüm zara aha ben
Yalvarırım Kâdir Padişaha ben
Gözyaşından name yazdım Şah'a ben
Ağlatır mı o divanda şah beni*

Tekrar Şeref söylüyor:

*Şah emretmiş mürde gider han gider
Gece gündüz gözlerimden kan gider
Helâl eyle EŞREF BEY'den can gider
Maşerece yakar bu firkat beni*

-Yeter, hadi, diyorlar.

Bunu götürüyorlar. Kandehar'dan gelenler de yetişiyor. Bunu darağacına çıkarıyorlar. Hep birden hücum ediyorlar. Zaten biraz da pusuda beklemişler. Eşref'i ipten alıyorlar. Zival Han'ı da yakalıyorlar. Diyorlar :

-Zühre Hanım'ı veriyor musun, vermiyor musun?

Mecbur kalıyor vermeye. Getiriyor Zühre Hanım'ı teslim ediyor bunlara. Bunlar Zühre Hanım'ı da Eşref'i de getiriyorlar, Kandehar'a. Kandehar'da iyicene bir düğün yapıyorlar. İkisi de muratlarına eriyorlar...

Hikâyede geçen mahalli kelimeler:

<i>derilmek</i>	: toplanmak
<i>lağbı</i>	: lakabı
<i>puhah</i>	: yüz
<i>şebde</i>	: ok
<i>toygun</i>	: genç, taze
<i>zer güllap</i>	: altın başlı